

Interview

Gertjan de Jong

‘Zonder boeken kan ik niet’

Voor Ewald Mackay, historicus en docent aan hogeschool Driestar Educatief, is lezen veel meer dan zomaar een hobby. Lezen ziet hij als wezenlijk onderdeel van het christelijk geloof. ‘Het echte, diepe Woord vormt een brug tussen de uiterlijke en de innerlijk wereld.’

Zijn eerste boek kreeg Ewald Mackay in de kleuterklas, hij weet nog goed hoe het heet: ‘Mozes, een kind van de Nijl’. ‘Ik voel nog die blijdschap van: ik kan dit lezen! Later kreeg ik op school “Het boek van Jan-Willem” van Anne de Vries, het riep iets feestelijks in mij wakker. En ik herinner mij nog goed de sensatie dat ik in de kerk kon meelesen met de psalmen. Ik snapte alleen niet waar dan de preek stond, die moest toch ook in mijn psalmboek staan?’

‘Thuis hadden we oude boeken die nog van mijn ouders waren, van hun zondagschool. Verpletterend mooi vond ik “Het huisje in de sneeuw” van W.G. van de Hulst en later “Reis door de nacht” van Anne de Vries. Ik was verkocht, ben gaan lezen en nooit meer gestopt.’ Een aantal boeken veranderde voorgoed zijn kijk op het leven: ‘Het boek “Rob en de stroper van Tjot-Idi” van J.B. Schuil was verpletterend voor mij. In dat boek zitten voor mij oergegevens van ridderlijkheid, eerlijkheid en vriendentrouw, die eens en voor goed in mij zijn neergedaald en zich afgezet hebben. Nu achteraf besef ik wat een karaktervorming die boeken geven – waarom worden ze niet meer gedrukt? Ook een ander boek van Schuil maakte diepe indruk: “De Artapappa’s”, over een vriendschap tussen een Afrikaner koningszoon en een Hollands jochie. In dit boek ontdekte ik voor het eerst wat het is dat ik altijd voelde, een onnoemelijk heimwee. Ik had er geen naam voor, maar hier was het, Bloemhof had het ook.’ ‘Op de middelbare school waren het de boeken van Sören Kierkegaard die mij erg aangrepen, vooral zijn dagboeken, “Vrees en beven” en “De ziekte tot de dood”. Dat was een en al herkenning. Ik dreigde in die tijd een weg buiten het geloof te gaan, maar deze boeken van Kierkegaard voerden mij terug naar God. Ook de gedichten van Ida Gerhardt waren lufenis voor mijn ziel. Maandag voor de les begon las ik ze stiekem in de schoolbieb, om moed te verzamelen. Nog weer later ontdekte ik “Oom Johannes” van Wilma. Wat een boek, wat een gestalte van waarachtig christelijke bewogenheid met alle lijden in de wereld! Zo zou ik door kunnen gaan...’

Vloedgolf der onnozelheid

Mackay vindt het verontrustend dat de ontleding breed toeslaat, zelfs in reformatorische kring, waar nog lange tijd sprake was van een sterke leescultuur. ‘Ook christenen zijn onderhevig aan de vloedgolf der onnozelheid die we social media noemen. In de tijd dat we daarop zitten te neuzelen, kunnen we meters boeken lezen. Razendsnel leren we het af om langere, ingewikkeldere teksten te lezen.’

‘Waarom ik het cultiveren van een leescultuur zo belangrijk vind? Omdat het echte, diepe woord de brug is tussen de uiterlijke en de innerlijke wereld. Helaas is er natuurlijk ook veel troep in boeken, maar een goed boek schenkt meer diepte dan een bericht op social media of een zogeheten filmpje. Ik ben niet categorisch tegen social media, maar wel als ze de boeken echt verdringen. Een goed wereldbeeld is voorwaarde voor surfen op het net voor aanvullende kennis. Als internet je enige bron is, dan is het een woud waarin je razendsnel verdwaalt.’ ‘Als je goede boeken leest en daarnaast Facebook gebruikt, dan is het niet zo erg. Maar het punt is dat Facebook het gewone vaak helemaal wegduwt. In de klas ben ik daarom voor een

totaalverbod op tablets en laptops. Ik sta weleens op de gang te kopiëren en dan zie ik in een lokaal de leerlingen vanachter zitten. De leraar die daar staat, ziet niet wat ik zie: bruidsreportages, mailboxen en Twitter-berichten en wat niet al. Ik vraag me ernstig af of de les van die collega nou echt over bruidsjurken gaat.’

Als docent probeert Mackay de liefde tot lezen bij zijn leerlingen actief te stimuleren. ‘Ik ga regelmatig op mijn zeepkist en hou dan een kleine rede voor het lezen en kopen van boeken. Ik neem er dan een paar mee, bijvoorbeeld die dagboeken van Kierkegaard en vertel dan wat een vreugde het was toen ik in een gespijbelde tussenuur dit ontdekte en kocht van mijn zakgeld. Wat is heerlijker dan een bibliotheekje opbouwen thuis op je kamer! Ik probeer leerlingen te bewegen om elke dag bijvoorbeeld tien minuten in totale stilte te lezen en dit dan uit te bouwen tot een uur of langer. Laatst was er een student die zei dat hij elke dag om zes uur op stond en dan een uur las. Dan is je dag goed!’

‘Een boek is echt een mooi ding, je kan er mee in een hoek gaan zitten, dat is toch veel mooier dan een e-reader met zijn grijze uniformiteit? Op scholen worden helaas wel hele lelijke schoolboeken gebruikt die vaak erg fantasieloos zijn. Dan maakt het nauwelijks meer uit of je een tablet gebruikt of een boek. Dat is heel jammer.’

In 1851 schreef Kierkegaard: ‘Bij dit lawaai kan niemand Gods woord nog verstaan. Zoals men van een hete borrel zegt dat hij het bloed ophitst, zo is tegenwoordig het stompzinnigste gebeuren, de leeghoofdige kreet erop berekend om de massa in beweging te krijgen...’

Woorden die in deze tijd zeer herkenbaar zijn, vindt Mackay: ‘Het ergst vind ik de weerzinwekkende coterietjes op tv zoals “De Wereld Draait Door”. Daar zitten dan allemaal vijftigers en zestigers te toeteren dat alles mag en alles kan: er is geen seconde rust. Het is borrelpraat waar twee miljoen mensen naar kijken, allemaal worden ze volgegoten met die snelle ongein. Ga dan de volgende dag maar eens een uur over Plato praten op school. Dergelijke programma’s bederven de concentratie van de jeugd en van iedereen.’

Oubollig

De laatste tijd lijkt er meer aandacht te komen voor ‘meditatief lezen’, zoals dat ook in kloosters wordt gepraktiseerd (Lectio Divina). Een positieve ontwekking? Mackay: ‘Zolang het niet als hippe mindfulness gebruikt wordt, is het heel waardevol. Ik probeer zelf elke dag zo te lezen, bijvoorbeeld een uur. Ooit was ik met een pabo-klas in een klooster en hebben we met een monnik op die manier een psalm gelezen. Wat daar voor een wijding van uitgang - ongelofelijk. Iedereen voelde ineens zijn eigen onrust, maar ook de weldadigheid nu die onrust even wegviel.’

Mackay wenst dat jongeren zich meer oriënteren op de ‘Kerk der eeuwen’: qua boeken, maar bijvoorbeeld ook qua muziek. ‘Ik ben niet principieel tegen kwalitatief hoogstaande en inhoudelijk goede gospel, maar over het algemeen werkt de simpelere gospel net als internet exclusiverend. Je kan dan al heel snel het idioom van de kerkmuziek van alle eeuwen niet meer verstaan, want dat is oubollig of saai. Dan sluit je de toegang af en dat vind ik heel jammer. Ik zou wensen dat jongeren de traditie van de “Kerk der eeuwen” zouden gaan waarderen en daarin zouden gaan “wonen”. Dat kost moeite in het begin, maar is zoveel rijker dan de cultuur van opwekkingsliederen.’

‘Scholen en kerken hebben hierin een gidsfunctie. Er is hier op de Driestar-hogeschool een prachtige koortraditie die de muziekcollega’s vorm geven. De studenten zingen in de Sint Jan in Gouda. Dan waan je je even in Oxford in de wereld van C.S. Lewis. Daarnaast proberen we de studenten aan het lezen te krijgen. Ik organiseer zelf drie keer per jaar voor oud-studenten een middag waarin we bronnen uit twintig eeuwen Kerk lezen. Dat zijn heerlijke uren en dan gaan ze ook echt lezen.’

‘Door die oudchristelijke teksten te lezen ontdek je dat we beperkte mensen zijn, en dat vragen stellen heel mooi en verrijkend is. Je scherpt elkaars geest. Het Woord gaat leven. Je

leert je eigen kleine perspectief van je kerkgenootschap zien in de context van eeuwen en continenten. Het behoedt ons voor parochialisme, voor het als openbaring aanzien van lokale gewoontevorming.’

Is er bij al dat lezen niet het gevaar dat je teveel gaat relativiseren, en niet langer in één waarheid kunt geloven? ‘Ja, relativisme ligt in onze cultuur op de loer en de meeste intellectuelen zijn ook relativisten, maar ik ben er zelf niet bang voor. Ons denken is beperkt, en ook zondig, maar God is God en Zijn Woord is Zijn Woord. Ik relativeer aldus mijn kennen, maar niet het object van mijn kennen dat mij mijn kennen gaf: God. Hiermee zit je precies tussen dogmatisme en relativisme in: dat is altijd de klassieke weg van de Kerk geweest.’

Leesmoeders

‘Lezen is niet zomaar een hobby, maar voor een christen fundamenteel. Zijn geloof *is* om zo te zeggen een boek. Er is een traditie van de Kerk waar we in staan. Het woord is zeer wezenlijk. Dat kan ook het gesproken woord zijn, niet altijd kon iedereen lezen. Maar jodendom en christendom zijn altijd leesmoeders geweest. Wie wil staan in zijn traditie die leest. Natuurlijk zit er bij de één meer liefhebberij in dan bij de ander, dat mag, maar ik meen dat elk mens wezenlijk een vragenstellend wezen is dat antwoorden zoekt. En dan is een boek een prachtmiddel, een innerlijke wereld. Ik heb het nu niet over bijvoorbeeld dyslectici, dat is natuurlijk een andere zaak.’

‘Ik vind ook dat, als er minder gelezen wordt, ik moet proberen om dan in hun taal en medium tot jongeren te komen. Ik doe dat zelf via de ironie. Ik doe mij voor als een digibeet - wat deels ook waar is! - en dat vinden leerlingen wel grappig. Via die weg kan ik dan tegelijk dichtbij hen komen. Ik verdiep me ook in de taal die nu ontstaat, “appen” bijvoorbeeld, en dan spreek ik dat liefst zo lelijk uit dat ze ineens gaan zien wat een lelijk woord dat is. Daarna probeer ik wel weer naar het boek terug te voeren. Dat is een geestelijkere wereld!’

Mackay simuleert leerlingen om ook boeken buiten de christelijke traditie te lezen, zoals boeken van Joodse schrijvers: ‘Het zijn onze oudste broeders, beminden om der vaderen wil. Hun wereld is verwant aan de onze; zo vormen ze een mooie spiegel op afstand om naar onszelf te kijken. Maar in de les bespreek ik met studenten ook heel andere visies en boeken. De studenten schrijven scripties over bijvoorbeeld het wereldbeeld van Maarten ‘t Hart, kerkverlaters als Franca Treur en Jan Siebelink, denkers als Nietzsche. Ik probeer ze vanuit een bepaalde metafoer, die van de spiegel, zelf te laten nadenken. Wat weerspiegelt de cultuur van deze schrijver: iets van God of iets van autonomie? Ik schud aan hun boom, niet om hem om te trekken, maar opdat hij steviger wortelen gaat.’

‘Ik worstel zelf ook. Ik hou erg van lezen, maar soms ga ik met een boek terug naar de winkel of gooi ik een boek weg. En soms ga ik er ook te ver in mee. Ik probeer te voelen wat er met me gebeurt. Ik wil soms iets weten, beroepshalve, maar als ik voel dat het me schaad, dan stop ik ermee. Ik heb niets met benepenheid of rigide verboden, maar wil ook niet dat een student verdrinkt in een poel waar hij niet uit kan komen. Soms raad ik een boek af als ik voel dat een student er nu niet aan toe is. Zelf kan ik vrij veel lezen, maar ik heb moeite met Nietzsche: die beklemmt mij altijd. En ik raak ook altijd heel verontwaardigd door atheïsten als Dawkins met hun onzinboeken als “God als misvatting”. Ik kan bijna niet meer analytisch lezen als ze onze goede God op die manier ridiculiseren.’

Moed houden

Over de leescultuur in het onderwijs is Mackay niet alleen pessimistisch: ‘Het “Studiehuis”, dat ook onder ons door allerlei directeurs juichend is binnen gehaald, is gelukkig op zijn retour. De literatuurlessen komen op kousenvoeten terug, hopelijk gaat dat overal gebeuren. Lezen, lezen, lezen is het devies. Maar jonge leraren zijn zelf deel van de Facebookcultuur en

worden in hun opleidingen vaak nauwelijks nog ingewijd in de letterkunde van Frans of Duits, dus wat willen we dan nog? Maar ik blijf moed houden!’

‘Er is een soort moeheid aan het optreden. Er komt zelfs slow tv! Dan kan je een reis naar Noorwegen per trein op tv in reële tijd zien. Dat is op zich bizar, maar het laat zien dat er een moeheid is vanwege al die domme snelle “Onderweg naar morgen”-series waarin steeds een verhaallijntje dertig seconden duurt en dan duikt het tweede lijntje op: de kijker wordt gewoon bedrogen, want er zijn zes lijntjes en die komen steeds om de beurt terug. Uiteindelijk geeft leegte slechts leegte, en we mogen hopen en bidden dat er een verlangen ontwaakt naar werkelijke vervulling. Alleen God is de werkelijke vervulling van de vrede, de diepte, het echte geluk en heil. Ook onze cultuur kan bekeerd worden. Het is niet verboden om te hopen!’

KADER: (als er ruimte voor is)

Dr. Ewald Mackay (1964) is historicus en filosoof. Hij promoveerde op een onderzoek naar de verhouding tussen geloof en geschiedwetenschap, en publiceerde daarnaast verschillende boeken op het vlak van onderwijs, wetenschap en cultuur. Hij is docent geschiedenis, cuma en filosofie aan de pabo en lerarenopleiding van Driestar Hogeschool te Gouda. Hij is gehuwd en vader van drie kinderen.

Streamers:

Tientallen boeken hebben mij als bliksemslagen geraakt
Het woord is de brug tussen de uiterlijke en de innerlijke wereld
Wat is heerlijker dan thuis een bibliotheekje opbouwen!
Op scholen worden helaas wel hele lelijke schoolboeken gebruikt
Jodendom en christendom zijn altijd leesmoeders geweest
Ik heb niets met benepenheid of rigide verboden
Uiteindelijk geeft leegte slechts leegte